

บทคัดย่อ

“ฐานบัวเข่าพรหม” เอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง : ความสัมพันธ์โยโยล้านช้าง ล้านนา และอยุธยา

ฐานบัวเข่าพรหมถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง น่าจะปรากฏขึ้นครั้งแรกในเจดีย์ทรงปราสาทยอด ณ พระธาตุบังพวนองค์เดิม ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะส่งแรงบันดาลใจไปให้กับเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม อันมีต้นแบบที่พระธาตุศรีสองรัก ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 หลังจากนั้นก็นิยมสืบมาในศิลปะล้านช้าง โดยที่มีการรับส่งรูปแบบระหว่างเจดีย์ทั้งสองประเภทนี้ ฉะนั้น เอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างจึงถือกำเนิดขึ้นในดินแดนล้านช้างแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ก่อนที่จะแพร่หลายในพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ครั้งหนึ่งเคยปกครองโดยกษัตริย์ล้านช้างสลับสับเปลี่ยนกับกษัตริย์อยุธยา ทำให้กลายเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอยุธยา อย่างไรก็ตาม กลุ่มชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้คงเป็นชาวล้านช้าง รวมไปถึงกลุ่มช่างที่สร้างสรรค์งานศิลปกรรม ดังที่มีการผสมกลมกลืนเอารูปแบบของศิลปะอยุธยาเข้ามากับเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างได้อย่างลงตัว

Abstract

“Kho Prom”: the Identity of Lan Chang Art

The base molding “Kho Prom” of Pra That Bang Phun dates from the 16-17 Century A.D, and can be said to exhibit qualities that form the identity of Lan Chang art. Kho Prom developed from Pra That Bang Phun to Pra That Sri Song Ruk, Bua Liam chedi, during the 17 Century A.D, and continues to be popular along both sides of Mekong River. The Lan Chang Style was originally established in Northeastern Thailand before becoming prevalent all along the Mekong.

Ayudhya and Lan Chang monarchs ruled alternatively in Northeastern Thailand, and this resulted in a mixed art style in the area.

“ฐานบัวเข้าพรหม” เอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง : ความสัมพันธ์โยงใยล้านช้าง ล้านนา และอยุธยา*

เกศินี ศรีวงศ์ษา**

เจดีย์ในศิลปะล้านช้างมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่ละองค์ล้วนมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ไม่มีระบบระเบียบในการสร้างงานที่ชัดเจนและเป็นแบบแผนดังเช่นศิลปะอื่นๆ อีกทั้งเจดีย์ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มาแล้ว ส่งผลให้องค์ประกอบบางประการเล็ดลอดแผกออกไปจากเดิม แต่ยังคงพบลักษณะเฉพาะที่สามารถนำมาเป็นตัวกำหนดได้ว่าเจดีย์องค์นั้นๆ สร้างขึ้นในวัฒนธรรมล้านช้าง ที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นส่วนฐานของเจดีย์ เรียกว่า “ฐานบัวเข้าพรหม” และอีกประการคือองค์ประกอบเจดีย์ที่มีส่วนฐานปล้อง ส่วนกลางโค้งเว้าชะลูดขึ้นไปเป็นคอให้กับส่วนบนที่บานออก เรียกว่า “บัวเหลี่ยม” ประดับไว้เหนือส่วนฐานของเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม และประดับไว้บนส่วนยอดของเจดีย์ทรงปราสาทยอดบัวเหลี่ยม อย่างไรก็ตาม หน้าที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะ “ฐานบัวเข้าพรหม” เพื่อบอกถึงที่มาทางด้านรูปแบบ ตลอดจนการกำหนดอายุสมัย

* บทความนี้ปรับปรุงมาจากเนื้อหาบางส่วนใน เจดีย์ทรงปราสาทยอดในศิลปะล้านช้าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย : กรณีศึกษากลุ่มพระธาตุบังพวน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

** นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

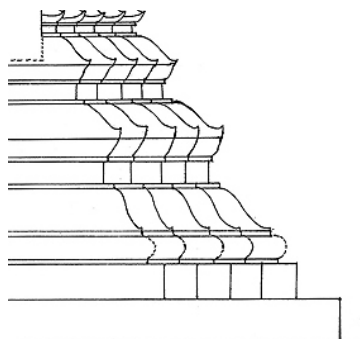
รูปแบบของฐานบัวเข้าพรหมในศิลปะล้านช้าง

เจดีย์กลุ่มหนึ่งในศิลปะล้านช้าง ทั้งเจดีย์ทรงปราสาทยอดและเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม มีส่วนฐานประกอบด้วยฐานเชิงซ้อนลดหลั่นกัน 2-3 ชั้น รองรับลูกแก้วหรือชาสิงห์ที่เข้าใจกันว่าเป็นส่วนของ “เข้าพรหม” ประดับอยู่ในตำแหน่งใต้บัวคว่ำหรือฐานบัว จึงเรียกฐานแบบนี้ว่า “ฐานบัวเข้าพรหม”¹

ฐานบัวเข้าพรหมในศิลปะล้านช้างสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ ฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้ว เช่น พระธาตุบังพวนองค์เดิม จังหวัดหนองคาย ประเทศไทย (ภาพที่ 1, ลายเส้นที่ 1) และฐานบัวเข้าพรหมแบบชาสิงห์ เป็นต้นว่า พระธาตุ

ภาพที่ 1. พระธาตุบังพวนองค์เดิม จังหวัดหนองคาย
ที่มา : มานิต วัลลิโกดม, “โคตรบูร,”
ใน พระธาตุพนม, ศรีศักร วัลลิโกดม, บรรณาธิการ
(กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2518), 101.

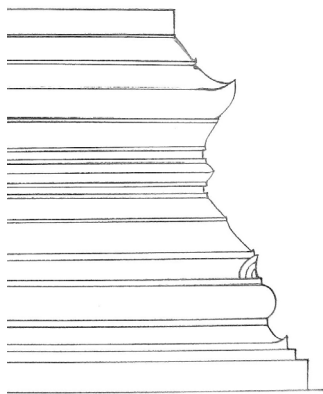

ลายเส้นที่ 1.
ฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้ว
พระธาตุบังพวนองค์เดิม
จังหวัดหนองคาย

¹ แกร์เร็ม เชษฐัง ดิงสัญลี เป็นผู้นำเอาศัพท์คำว่า “เข้าพม” ที่ใช้เรียกลูกแก้วหรือชาสิงห์ในตำแหน่งดังกล่าว มาจากศัพท์ช่างทางสถาปัตยกรรมในสาทรณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) แล้วปรับใช้ให้เป็นที่รู้จักกันในนามของ “ฐานบัวเข้าพรหม” ดูใน เชษฐัง ดิงสัญลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22 (รายงานประกอบวิชาการศึกษาโดยเสรี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541), 51-54.

ภาพที่ 2. พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย

ลายเส้นที่ 2. ฐานบัวเข้าพรหมแบบ
ชาสิงห์ พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย

ศรีสองรัก จังหวัดเลย ประเทศไทย (ภาพที่ 2, ลายเส้นที่ 2) ฐานบัวเข้าพรหมทั้งสองแบบนี้มีที่มาของแหล่งแรงบันดาลใจต่างกัน อันเกี่ยวข้องกับยุคสมัยในการสร้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ที่มาและการกำหนดอายุฐานบัวเข้าพรหมในศิลปะล้านช้าง

การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับฐานบัวเข้าพรหมในศิลปะล้านช้าง นักวิชาการให้ความสนใจกับฐานบัวเข้าพรหมของพระธาตุศรีสองรักเป็นสำคัญ คงสืบเนื่องมาจากพระธาตุองค์นี้ปรากฏจารึกกล่าวถึงอายุสมัยในการสร้างอย่างแน่ชัด ดังที่มีใจความระบุว่าปฏิสังขรณ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2103-2106² ทำให้ไม่มีประเด็นปัญหาในเรื่องของการกำหนดอายุ

² หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5: อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24 (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529), 291-298.

อย่างไรก็ตาม ฐานบัวเข้าพรหมที่พระธาตุศรีสองรักก็ยังคงมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับที่มาของรูปแบบศิลปะ ดังที่นักวิชาการมีความคิดเห็นแตกต่างกัน สามารถแบ่งแยกออกเป็น 3 แนวคิดหลักๆ คือ แนวคิดแรกเชื่อว่ามีที่มาจากมาลัยเถาของศิลปะอยุธยาตอนกลาง³ ส่วนแนวคิดที่ 2 เห็นขัดแย้งว่าอาจรับแรงบันดาลใจมาจากฐานขาลิงห์ของศิลปะอยุธยาตอนกลาง⁴ และอีกแนวคิดเสนอว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับเจดีย์กลุ่มหนึ่งในศิลปะล้านนา โดยเฉพาะเจดีย์ในเมืองเชียงใหม่⁵

จากแนวคิดของกลุ่มนักวิชาการที่ย้อนแย้งกันในช่วงต้น ส่งผลให้ภาพรวมของศิลปะล้านช้างเกิดความคลุมเครือตามไปด้วย เพราะฐานบัวเข้าพรหมเป็นรูปแบบงานช่างที่นิยมในศิลปะล้านช้าง จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง ฉะนั้นจึงเห็นจำเป็นต้องตรวจสอบประเด็นปัญหานี้ให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้น โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นหลักๆ ตามรูปแบบของฐานบัวเข้าพรหม กล่าวคือ

1. ฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้ว

เจดีย์องค์สำคัญๆ ของศิลปะล้านช้าง ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม โดยเฉพาะส่วนฐาน ทำให้จำเป็นต้องศึกษาตรวจสอบจากภาพถ่ายเก่า ผลปรากฏว่ามีการทำฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้วในเจดีย์ทรงปราสาทยอดดอค์สำคัญและถือเชื่อกันมาว่ามีความเก่าแก่ ได้แก่ พระธาตุบังพวนองค์เดิม (ลายเส้นที่ 1) ประกอบด้วยฐานเขียงรองรับเข้าพรหมแบบลูกแก้ว ต่อเนื่องขึ้นไปเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น โดยไม่มีหน้ากระดานคั่น ทำให้ลวดบัวหางของฐานบัวชั้นล่างประกบกับบัวคว่ำของฐานบัวชั้นบน (ลักษณะดังกล่าวนี้ภายหลังมีพัฒนาการไปเป็น “ลูกแก้วอกไก่แบบล้านช้าง”) จึงเห็นควรอธิบายแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ที่มาของฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นในเจดีย์ทรงปราสาทยอดของศิลปะล้านช้าง และการกำเนิดฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้ว ดังนี้

3 เชิดเกียรติ กุลบุตร, “สถาปัตยกรรมล้านช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), 72.

4 เซษุ๊ ดิงสัญขลิ, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 51-54.

5 จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณารักษ์, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษา ศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พันบุรี, 2544), 45. และใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงใหม่ วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2551), 75 และ 345-346.

ที่มาของฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นในเจดีย์ทรงปราสาทยอดศิลปะล้านช้าง

ระเบียบฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นปรากฏหลักฐานในเจดีย์ทรงปราสาทยอดของศิลปะล้านช้างอย่างเด่นชัด ณ พระธาตุวัดทาดน้อย เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว (ภาพที่ 3) มีจารึกกล่าวถึงพระราชอัยกามาหาเทวเจ้าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2091⁶ ส่วนประเด็นปัญหาที่ว่าพระราชอัยกามาหาเทวเจ้าคือ พระมเหสีของพระเจ้าโพธิสารราชหรือพระเอกเกล้านั้นยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด⁷ และไม่ว่าใครเป็นผู้สร้างก็ล้วนเป็นงานที่ปรากฏขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นกัน (รัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช)

ภาพที่ 3. ส่วนฐาน พระธาตุวัดทาดน้อย
เมืองหลวงพระบาง

ลักษณะฐานบัวแบบซ้อนกัน 2 ชั้นของพระธาตุวัดทาดน้อย มีท้องไม้กว้างตกแต่งด้วยลวดลายช่องกระจก คั่นกลางระหว่างฐานชั้นล่างกับฐานชั้นบน ทำให้น่าเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากศิลปะล้านนาในช่วงที่ส่วนฐานของเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีการดัดแปลงรูปแบบมาจากส่วนฐานของเจดีย์ทรงระฆังแล้ว ดังตัวอย่างเจดีย์ในเมืองเชียงใหม่ เช่น เจดีย์วัดแสนตาส้อยราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 และเจดีย์วัดป่าตาล ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21⁸ แต่ส่วนฐานของพระธาตุวัดทาดน้อยมีการปรับเปลี่ยนให้อยู่ในผังสี่เหลี่ยมไม่เพิ่มมุม

⁶ กรรณิการ์ วิลลเกษม, “จารึกวัดธาตุเมืองหลวงพระบาง,” ใน 80 ปี ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร รวมบทความทางวิชาการด้านจารึกและเอกสารโบราณ (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดงาน 80 ปี ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร, 2542), 63-66.

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณารักร, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 40.

⁸ เชษฐ์ ดิงสัญลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 13 และ 39. ดูภาพประกอบในเล่มนี้

ภาพที่ 4 ส่วนฐาน เจดีย์วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่

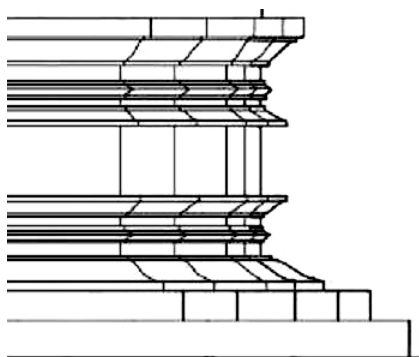
จึงน่าจะสัมพันธ์สืบเนื่องมาจากเจดีย์วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่⁹ (ภาพที่ 4) สร้างขึ้นในสมัยพระเกศเกล้า พ.ศ. 2071¹⁰ ประกอบกับเจดีย์วัดโลกโมฬีพบร่องรอยของงานประดับลายช่องกระจกที่ท้องไม้ของฐานชั้นบน ซึ่งเป็นไปได้ว่าเดิมบริเวณฐานชั้นล่างอาจจะมีการประดับด้วยลวดลายนี้เช่นเดียวกัน แต่ปัจจุบันหลุดร่วงหายไปและได้รับการบูรณะแล้ว

จากเหตุผลข้างต้นเห็นสอดคล้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเคยครองราชย์ในอาณาจักรล้านนา¹¹ ก่อนจะมาขึ้นครองราชย์ในอาณาจักรล้านช้าง ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้

⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, 35-37. และใน จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณานิการ, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 39.

¹⁰ พระยาประชาภิจักรจักร [แหม่ บุนนาค], พงศาวดารโยนก, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2516), 374.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, 388-389. สอดคล้องกับ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, แปลโดยทองสืบ ศุภมาร์ท (กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2528), 88-90. และใน คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2538), 91. แต่มีประเด็นของช่วงปี พ.ศ. ที่ยังคงขัดแย้งกันอยู่

ลายเส้นที่ 3. ฐานบัวแบบ 2 ฐานซ้อน
มือก่อกั้น ศิลปะล้านนา

การสืบทอดรูปแบบงานช่างจากล้านนาสู่
ล้านช้างก็เป็นได้ ฉะนั้นรูปแบบส่วนฐาน
ของพระธาตุวัดหาดน้อยจึงแสดงให้เห็น
ถึงความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนาโดยตรง
และมีอายุสมัยการสร้างตรงกับเนื้อความ
ในจารึก (พ.ศ. 2091)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบราย
ละเอียดส่วนฐานของพระธาตุวัดหาดน้อย
กับพระธาตุบังพวนองค์เดิม กลับพบว่า
มีความแตกต่างกันอย่างมาก เป็นต้นว่า
ฐานชั้นแรกของพระธาตุวัดหาดน้อยยัง

คงใช้ฐานบัวแบบ 2 ฐานซ้อนมือก่อกั้น โดยที่ยังทำท่อนไม้กว้างอย่างศิลปะล้านนา¹²
(ลายเส้นที่ 3) แต่ที่พระธาตุบังพวนองค์เดิมกลับเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นที่มีท่อนไม้
แคบและไม่มีหน้ากระดานคั่นระหว่างฐานบัวชั้นล่างกับชั้นบน ส่งผลให้บัวหงายประกบ
กับบัวคว่ำ ซึ่งน่าจะตกแต่งปลายให้งอนขึ้น บางครั้งจึงเรียกว่า “ฐานบัวงอน” ที่ถือเชื่อ
กันมาว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างอย่างแท้จริง¹³ และอาจปรากฏขึ้นครั้งแรกใน
งานสถาปัตยกรรมของศิลปะล้านช้างที่พระธาตุบังพวนองค์เดิมแห่งนี้ก็เป็นได้¹⁴

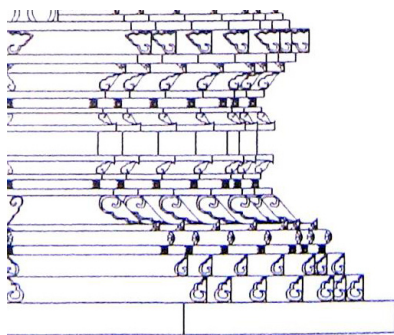
ฉะนั้น ฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นของพระธาตุบังพวนองค์เดิมจึงแสดงให้เห็น
ถึงความไม่เข้าใจระบบลวดบัวของศิลปะล้านนาแล้ว หรือในอีกมุมมองหนึ่งทางช่าง
ล้านช้างอาจมีเจตนาปรับเปลี่ยนลวดบัวให้แตกต่างออกไปจากศิลปะล้านนา อันนำ
ไปสู่ความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างเอง หากเป็นไปตามข้อสันนิษฐานนี้ก็
หมายความว่า พระธาตุบังพวนองค์เดิมคงสร้างขึ้นหลังจากพระธาตุวัดหาดน้อยลงมา
และคงก่อนการสร้างพระธาตุศรีสองรัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

¹² เห็นสอดคล้องกับแนวคิดของ เชษฐ ติงสฤษดิ์, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม
ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 37-39.

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ฐานบัวงอน” กับความสัมพันธ์ด้านศิลปกรรม
ระหว่างล้านนากับล้านช้าง, ศิลปวัฒนธรรม 22, 4 (กุมภาพันธ์ 2544) : 76-78.

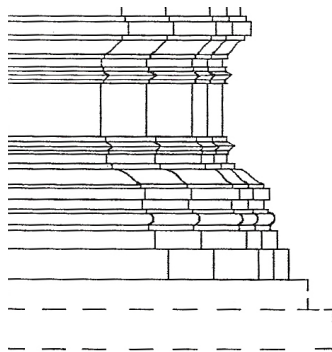
¹⁴ หากพระธาตุวัดสี่สวันห้วยทเวโลก เมืองหลวงพระบาง เป็นงานบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นมา
ใหม่ทั้งองค์จริง ตามผลการศึกษาวิจัยใน จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณาธิการ, ความสัมพันธ์ระหว่าง
ล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 41-42.

การกำเนิดฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้ว

ลายเส้นที่ 4. ฐานบัวเข้าพรหมกู่พระเจ้าล้านทอง
จังหวัดลำปาง

ที่มา : วรณัฐ จัก บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา
(กรุงเทพฯ :เมืองโบราณ, 2544), 310.

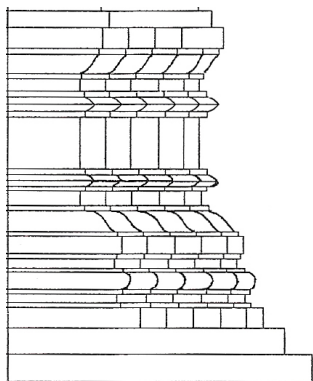
ลายเส้นที่ 5. ฐานบัวเข้าพรหม

เจดีย์วัดปราสาทคุ่ม เมืองเชียงแสน

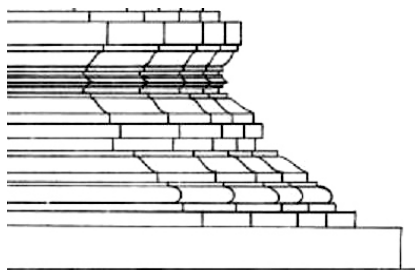
ที่มา : จิรศักดิ์ เตชะวงศ์ญา, พระเจดีย์เมือง
เชียงแสน, 17.

จากการศึกษาตรวจสอบรูปแบบของเจดีย์ในศิลปะต่างๆ พบว่าฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้วปรากฏในศิลปะพื้นเมืองของล้านนาก่อนศิลปะล้านช้าง และจากการสืบค้นในขณะนี้ ไม่พบเข้าพรหมระดับบนส่วนฐานของเจดีย์ในศิลปะอื่นใดที่จะมีอายุเก่าแก่ก่อนศิลปะล้านนาอีกเลย จึงน่าเชื่อว่าเป็นรูปแบบที่ปรับแต่งขึ้นในศิลปะล้านนาเอง อีกทั้งอาจก่อเกิดขึ้นครั้งแรก ณ กู่พระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (ลายเส้นที่ 4) ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22¹⁵ แล้วส่งอิทธิพลขึ้นไปให้กับเจดีย์กลุ่มหนึ่งในเมืองเชียงแสน เป็นต้นว่า เจดีย์วัด

¹⁵ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : หริภุญชัย-ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2549), 116-117. ระบารวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 และใน ชาญคณิต อารรณ์, “ปราสาทพระเจ้าในศิลปะล้านนา : ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมระหว่างเมืองเชียงใหม่และนครลำปาง” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 35-53. เห็นว่าช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22

ลายเส้นที่ 6. ฐานบัวเข่าพรมเจดีย์วัดร่องข้อ
เมืองเชียงแสน
ที่มา : จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมือง
เชียงแสน, 39.

ลายเส้นที่ 7. ฐานบัวเข่าพรม พระธาตุจอม
กิตติ เมืองเชียงแสน
ที่มา : ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ปราสาทคุ่ม¹⁶ (ลายเส้นที่ 5) เจดีย์วัดร่องข้อ¹⁷ (ลายเส้นที่ 6) และพระธาตุจอมกิตติ¹⁸ (ลายเส้นที่ 7) จนกลายเป็นลักษณะที่นิยมในเมืองเชียงแสนสืบมา

¹⁶ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน (เชียงใหม่ : สุริยศัพท์บุ๊คเซนเตอร์, 2539), 18-21. กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 แต่ใน เชษฐ ติงสัญชลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 9 และเชิงอรรถที่ 33. เห็นว่า อยู่ในราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, 130-133.

¹⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน, 42. กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 22 แต่ เชษฐ ติงสัญชลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 14 และเชิงอรรถที่ 43. ได้กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, 134-135. ได้กำหนดอายุเจดีย์วัดร่องข้อไว้ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 22

¹⁸ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงแสน, 69-72. ระบุราวพุทธศตวรรษที่ 22 แต่ใน เชษฐ ติงสัญชลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 12. กลับกำหนดอายุในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 และใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, 72-76. กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22

ทั้งนี้ทั้งนั้น สังเกตเห็นว่าตัวอย่างเจดีย์ในศิลปะล้านนากลุ่มนี้ มีลักษณะโดยรวมเป็นฐานบัวเพียง 1 ฐานตามแบบอย่างงานช่างล้านนา แล้วเพิ่มเข้าพรหมแบบลูกแก้วมารองรับฐานบัวเท่านั้น ซึ่งต่างไปจากฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นโดยไม่มีหน้ากระดานคั่นกลางของพระธาตุบึงพวนองค์เดิม ทำให้น่าเชื่อว่ารูปแบบฐานบัวเข้าพรหมของพระธาตุบึงพวนองค์เดิมคลี่คลายไปจากศิลปะล้านนาแล้ว และหากพิจารณาการประดับเส้นลวดของกู่พระเจ้าล้านทองที่เป็นฐานบัวแบบ 2 ฐานซ้อนไม่มีอกไก่คั่น ซึ่งแลดูคล้ายกับฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้นแล้ว ชวนให้สันนิษฐานว่าฐานบัวเข้าพรหมของพระธาตุบึงพวนองค์เดิมอาจรับแรงบันดาลใจมาจากกู่พระเจ้าล้านทอง พร้อมกับปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความโดดเด่นเฉพาะพระธาตุองค์นี้ก็เป็นได้

อีกทั้งยังคิดเห็นเพิ่มเติมว่าฐานบัวเข้าพรหมของพระธาตุจอมกิตติ ที่ประกอบด้วยลูกแก้วรองรับทั้งบัวคว่ำและฐานบัวลูกแก้วอกไก่ โดยเฉพาะในตำแหน่งลวดบัวคว่ำมีท้องไม้คั่นกลางระหว่างฐานบัว เป็นลักษณะที่ต่างออกไปจากระเบียบของศิลปะล้านนา น่าจะสัมพันธ์กับฐานของพระธาตุบึงพวนองค์เดิมไม่มากนัก อาจเป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นมาในช่วงเวลาเดียวกัน สอดคล้องกับจารึกที่พบในวัดเชียงสา อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ระบุว่าเมื่อปี พ.ศ. 2096 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นพระเจ้าสองแผ่นดิน ครองทั้งอาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรล้านนา¹⁹ จึงไม่ถือเป็นเรื่องแปลก หากศิลปกรรมของทั้งสองอาณาจักรจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปในทิศทางเดียวกัน

นอกเหนือไปจากนี้ยังน่าสนใจว่าการประดับลูกแก้วประกอบเป็นเข้าพรหมในศิลปะล้านช้าง ปรากฏอายุสมัยการสร้างอย่างแน่ชัด ณ พระธาตุศรีสองรัก (ลายเส้นที่ 2) ดังที่พบจารึกระบูปการสร้าง พ.ศ. 2103 – 2106²⁰ แต่เข้าพรหมที่พระธาตุศรีสองรักได้เพิ่มเติมรายละเอียดมากขึ้น โดยใช้ลวดบัวคว่ำขนาดเล็กมารองรับลูกแก้ว ทำให้เข้าพรหมมีลักษณะโดยรวมคล้ายกับขาสิงห์ (ซึ่งจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป) แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่คลี่คลายไปจากเข้าพรหมของพระธาตุบึงพวนองค์เดิมและเจดีย์ในเมืองเชียงแสนลงมาแล้ว

¹⁹ ฮันส์ เพนธ์ และคณะ, ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 4 : จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงใหม่ (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2543), 215-235.

²⁰ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 : อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24 (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529), 291-298.

ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงกล่าวได้ว่าฐานบัวเข้าพรหมระยะแรกๆ ของศิลปะล้านช้างมีเข้าพรหมเป็นแบบลูกแก้ว และน่าจะปรากฏขึ้นครั้งแรกที่พระธาตุบังพวนองค์เดิม มีใช้ที่พระธาตุศรีสองรักอย่างที่เขาใจกันมา²¹ อีกทั้งยังสามารถกำหนดอายุฐานบัวเข้าพรหม ณ พระธาตุบังพวนองค์เดิม ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะย้ายราชธานีจากนครเชียงใหม่ลงมายังเมืองหลวงพระบาง (เมืองหลวงพระบาง) ลงมาที่เมืองจันทบุรี (นครเวียงจันทน์) ในปี พ.ศ. 2103²² หรือเป็นช่วงสร้างบ้านแปงเมือง เพื่อให้สมเกียรติกับราชธานีแห่งใหม่นั้นเอง

จากผลการศึกษาที่มาของฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้วในศิลปะล้านช้างข้างต้น เห็นสัมพันธ์กับแนวคิดของ จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ที่ระบุว่าฐานแบบนี้จะเกี่ยวข้องกับเจดีย์กลุ่มหนึ่งในศิลปะล้านนา โดยเฉพาะเจดีย์ในเมืองเชียงแสน²³ แต่ไม่เห็นด้วยที่กล่าวถึงในกรณีของพระธาตุศรีสองรัก เพราะพระธาตุองค์นี้มีเข้าพรหมเป็นแบบขาสิงห์

ส่วนแนวคิดของ เชิดเกียรติ กุลบุตร ที่เสนอเอาไว้ว่าฐานบัวเข้าพรหมรับอิทธิพลมาจากมัลลยเถาของศิลปะอยุธยาตอนกลาง สามารถอธิบายได้ว่าฐานบัวเข้าพรหมไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับมัลลยเถาของศิลปะอยุธยา เพราะมัลลยเถาในศิลปะอยุธยามักประดับอยู่ในตำแหน่งใต้ท้องพระที่นั่ง แต่เข้าพรหมกลับจัดวางอยู่ในตำแหน่งใต้ฐานบัว²⁴ อันเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทำให้น่าเชื่อว่าฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้วเป็นงานช่างพื้นเมืองล้านนาโดยแท้

²¹ เชษฐ ติงสัญชสี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 53. จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณธิการ, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณี ศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 45. และใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ฐานบัววงอน” กับความสัมพันธ์ด้านศิลปกรรมระหว่างล้านนากับล้านช้าง”, 78.

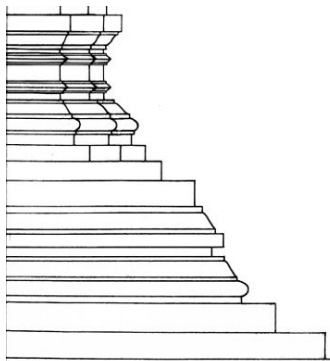
²² มหาสิลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, แปลโดย ทองสืบ สุขมาร์ค (กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสสา, 2528), 94-95.

²³ จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณธิการ, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 45. และใน ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, 75 และ 345-346.

²⁴ เห็นสอดคล้องจากการ สัมภาษณ์ เชษฐ ติงสัญชสี, อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 12 กุมภาพันธ์ 2553.

นอกจากนี้ ยังพบตัวอย่างฐานบัวเข่าพรหมแบบลูกแก้วในเจดีย์ระยะหลัง แถบเขตอรัญญิกของเมืองเชียงแสนอีกแห่งหนึ่ง ได้แก่ กุหลาบวิหาร วัดจอมสวรรค์ (ลายเส้นที่ 8) ราวพุทธศตวรรษที่ 22-23²⁵ เพราะมีการประดับลูกแก้วเป็นเข่าพรหมรองรับบัวคว่ำที่มีท้องไม่คั่นซ้อนกัน 2 ชั้น ต่อเนื่องขึ้นไปยังพบแนวลูกแก้วรองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่

การประดับเข่าพรหมเป็นลูกแก้ว 2 แนวนี้ ปรากฏหลักฐานในศิลปะล้านช้างเช่นกัน และสามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นงานในช่วงหลังอย่างแน่ชัด คือ ปราสาทจำลองสำริดที่พระวิหารวัดวิขุณ เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว (ภาพที่ 5) ดังที่พบจารึกกระบูกว่าหล่อขึ้นโดยพญาหลวงเจ้ามังสะแพรก พร้อมทั้งพระมเหสีนามว่า พระนางบุษบาสิริวิวัฒนเทพราชกัญญา และพระยอดจำเมือง พระราชโอรส เมื่อปี พ.ศ. 2270²⁶ และมีการหล่อขึ้นเป็นจำนวนมาก พบตัวอย่างในเมืองเชียงแสน แต่ละองค์มีรายละเอียดขององค์ประกอบแตกต่างกันออกไป อาจใช้สำหรับเป็นโคมปล่องประดับตามมุมของเจดีย์หลายองค์²⁷

ลายเส้นที่ 8. ฐานบัวเข่าพรหม กุหลาบวิหาร วัดจอมสวรรค์ เขตอรัญญิกเมืองเชียงแสน ที่มา : ศักดิ์ชัย สายสิงห์

ภาพที่ 5. ฐานบัวเข่าพรหม ปราสาทจำลองสำริด พระวิหารวัดวิขุณ เมืองหลวงพระบาง

²⁵ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงแสน วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์, 282-285.

²⁶ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508), 221-225.

²⁷ จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณาธิการ, ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง : กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง, 41.

ภาพที่ 6. ฐานบัวเข้าพรม
พระธาตุวัดหนองศรีคุณ เมืองหลวงพระบาง

อย่างไรก็ดี มีการปรับแต่งรูปแบบฐานบัวเข้าพรมลักษณะนี้สืบต่อมา ดังพบตัวอย่างในเจดีย์ทรงปราสาทยอที่เมืองหลวงพระบาง อาทิ พระธาตุวัดหนองศรีคุณ (ภาพที่ 6) มีประวัติการสร้างวัดเมื่อ พ.ศ. 2272 แต่ได้รับการบูรณะหลังจากเกิดเหตุไฟไหม้ในปี พ.ศ. 2317²⁸ และพระธาตุวัดสภสิขาราม (ภาพที่ 7) ตามประวัติวัดสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2028 แต่มีการบูรณะในปี พ.ศ. 2452²⁹ แสดงว่าหลักฐานที่พบดังกล่าวล้วนเป็นงานในช่วงหลังแล้วทั้งสิ้น น่าจะร่วมสมัยกับศิลปะอยุธยาตอนปลายหรือศิลปะรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 7. ฐานบัวเข้าพรม
พระธาตุวัดสภสิขาราม เมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 8. ส่วนฐาน เจดีย์วัดปงสนุก
เมืองเชียงใหม่
ที่มา : อัญชลี ลินธุสอน

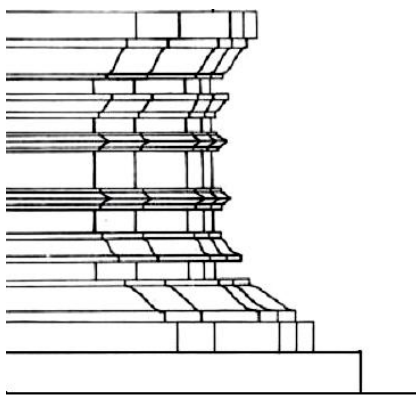
²⁸ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, *ชื่นชมสถาปัตยกรรม : วัดในหลวงพระบาง* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547), 125-127.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 119-121.

2. ฐานบัวเข้าพรหมแบบชาสิงห์

ฐานบัวเข้าพรหมแบบชาสิงห์เริ่มปรากฏเค้าโครงในศิลปะล้านช้าง ณ พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย (ภาพที่ 2, ลายเส้นที่ 2) สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2103-2106³⁰ โดยมีพัฒนาการทางด้านรูปแบบศิลปะสืบเนื่องมาจากเข้าพรหมแบบลูกแก้ว ดังที่ใช้ลวดบัวคว่ำมารองรับลูกแก้ว ทำให้เส้นรอบนอกแลดูคล้ายกับชาสิงห์ และปรากฏลวดบัวหงายประกบกับบัวคว่ำที่น่าจะมาจากฐานบัวซ้อนกัน 2 ชั้น โดยไม่มีหน้ากระดานคั่น จึงน่าจะเชื่อว่ามีอายุหลังลงมาจากส่วนฐานของพระธาตุบังพวนองค์เดิม

ประกอบกับเหตุผลที่ฐานพระธาตุศรีสองรักมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ต่างออกไปจากกระเบื้องงานช่างในศิลปะล้านนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ การทำลวดบัวคว่ำซ้อนบัวหงายซ้อนกันโดยไม่มีท้องไม้หรือหน้ากระดานมาคั่นคั่น ใช้เพียงเส้นลวดเล็กๆ เท่านั้น จึงแลดูผิดแผกออกไปจากฐานบัวแบบบัวคว่ำซ้อนบัวหงายซ้อนมือไม้คั่นตรงกลางท้องไม้ของศิลปะล้านนา (ลายเส้นที่ 9) เพราะสังเกตเห็นว่าฐานบัวในศิลปะล้านนามีการตกแต่งลวดบัวคว่ำ – บัวหงายบางส่วนเป็นงานประดับท้องไม้เช่นเดียวกับลูกแก้วอกไก่ และด้วยการพบหลักฐานเพียง 2 แห่งเท่านั้น ได้แก่ เจดีย์วัดปงสนุก เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ 8) และเจดีย์วัดเกตุ จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทยราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21³¹ จึงไม่น่าจะเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างสืบต่อมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ได้

ลายเส้นที่ 9. ฐานบัวแบบบัวคว่ำซ้อนบัวหงายซ้อนมือไม้คั่นตรงกลางท้องไม้ ศิลปะล้านนา

³⁰ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 : อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24, 291-298.

³¹ สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ : วิทยุชัย-ล้านนา, 74-76. และใน เชษฐ ติงสัชชลี, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาในศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 8-9 และเชิงอรรถที่ 28-29.

นอกเหนือไปจากนี้ฐานบัวเพียงฐานเดียวของพระธาตุศรีสองรักยังประดับลูกแก้วออกไก่อ่ 1 เส้น เกือบเต็มท้องไม้ แสดงให้เห็นว่าไม่นิยมฐานสูงอย่างศิลปะล้านนาแล้ว ชวนให้คิดเห็นว่ลักษณะส่วนฐานของพระธาตุศรีสองรักคงเป็นงานที่ช่างล้านช้างปรับแต่งขึ้นเองอย่างอิสระ จึงถือเป็นศิลปะล้านช้างอย่างแท้จริง

ส่วนประเด็นที่มาของเข่าพรหมแบบขาสิงห์ที่พระธาตุศรีสองรัก เชษฐดิ้งสัญญาขี้ได้สันนิษฐานว่าอาจได้รับอิทธิพลมาจากฐานขาสิงห์ในศิลปะอยุธยาตอนกลาง เช่น ขาสิงห์ที่วิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ (ภาพที่ 9) และฐานขาสิงห์ที่รองรับเรือนธาตุเจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย³²

ทั้งนี้ทั้งนั้น น่าเชื่อว่าฐานบัวเข่าพรหมของพระธาตุศรีสองรัก อาจเกี่ยวข้อง กับแนวคิดของฐานขาสิงห์ในศิลปะอยุธยาตอนกลางโดยตรง ตามจุดประสงค์ของการสร้างองค์พระธาตุเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรีระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอยุธยา

ภาพที่ 9. ขาสิงห์ที่วิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

³² เชษฐดิ้งสัญญาขี้, บทบาทของฐานบัวสี่เหลี่ยม เพิ่มมุม ของเจดีย์แบบล้านนาใน ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 21-22, 51-54.

สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตกับพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2103-2106³³

ทว่าด้านรูปแบบศิลปะกลับเป็นขาสิงห์ในแบบฉบับของช่างล้านช้างเอง ดังที่มีการดัดแปลงรูปแบบเข้าพรหมเป็นลูกแก้วที่มีบัวคว่ำขนาดเล็กมารองรับ อันมีลักษณะแตกต่างออกไปจากฐานขาสิงห์ในศิลปะอยุธยา ซึ่งส่วนใหญ่มีองค์ประกอบครบชุดหลัก ๆ คือ หลังสิงห์ ขาสิงห์ ท้องสิงห์ และนมสิงห์ เช่น ขาสิงห์ที่วิหารหลวง วัดพระศรีสรรเพชญ์ จึงนับว่าเข้าพรหมที่ฐานพระธาตุศรีสองรักเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะล้านช้างอย่างแท้จริง ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมว่ากลุ่มชนที่สร้างพระธาตุศรีสองรักส่วนใหญ่ น่าจะเป็นชาวล้านช้างเอง

ต่อมาเข้าพรหมแบบพระธาตุศรีสองรักนี้เป็นที่นิยมมากขึ้นในศิลปะล้านช้าง พร้อมกับมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ปรากฏทั้งในเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมและเจดีย์ทรงปราสาทยอด แพร่กระจายไปในอาณาบริเวณกว้าง ซึ่งพบทั้งที่ฝั่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่สำคัญคือสามารถบ่งบอกอายุสมัยได้อย่างแน่ชัดว่าเจดีย์แต่ละองค์ล้วนสร้างขึ้นหลังจากพระธาตุศรีสองรักลงมาแล้วทั้งสิ้น กล่าวคือ

ตัวอย่างฐานบัวเข้าพรหมแบบขาสิงห์ในเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม เช่น พระธาตุวัดสาวสุวรรณ จังหวัดหนองคาย พระธาตุวัดธาตุน้อยโพนบก จังหวัดอุดรธานี พระธาตุวัดบึงเขาหลวง จังหวัดอุบลราชธานี พระธาตุวัดโพนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์ พระธาตุวัดป่าดอนธาตุ (ภาพที่ 10) และพระธาตุองค์เล็กวัดมหาธาตุ จังหวัดยโสธร (ภาพที่ 11) ประเทศไทย³⁴ ส่วนตัวอย่างเจดีย์ที่พบใน สปป. ลาว เป็นต้นว่า เจดีย์บางองค์ในวัดอินท์แปง นครเวียงจันทน์ เจดีย์บางองค์ที่วัดเชียงทอง (ภาพที่ 12) และเจดีย์วัดแสนสุขาราม (ภาพที่ 13) เมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว

³³ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, *จารึกในประเทศไทย เล่ม 5: อักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ 19-24*, 291-298.

³⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เชิดเกียรติ กุลบุตร, “สถาปัตยกรรมล้านช้างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), 71-74 และ 97-102.

ภาพที่ 10. ฐานบัวเข้าพรม
พระธาตุวัดป่าดอนธาตุ จังหวัดยโสธร

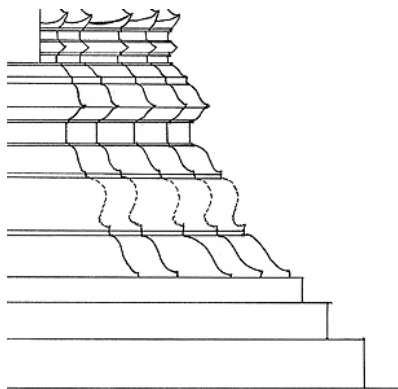
ภาพที่ 11. พระธาตุองค์เล็กวัดมหาธาตุ
จังหวัดยโสธร

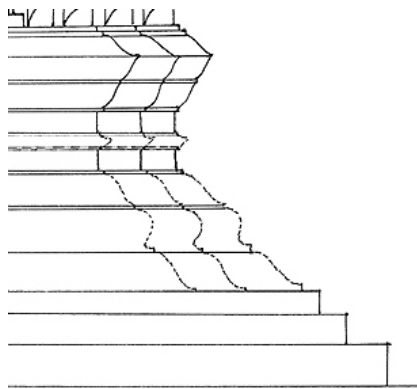
ภาพที่ 12. เจดีย์บางองค์
วัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 13. เจดีย์วัดแสนสุขาราม
เมืองหลวงพระบาง

ลายเส้นที่ 10. ฐานบัวเข้าพรหม พระธาตุวัดเทพพลฯ องค์ทิศใต้ จังหวัดหนองคาย

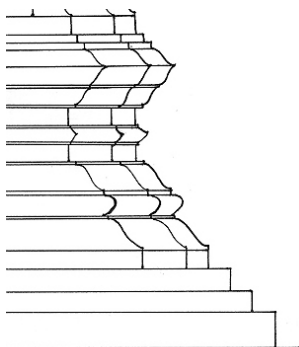
ลายเส้นที่ 11. ฐานบัวเข้าพรหม พระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ

อีกทั้งยังปรากฏในเจดีย์ทรงปราสาทยอดกลุ่มพระธาตุบังพวนที่ทำการศึกษานี้ด้วย โดยดัดแปลงเข้าพรหมแบบขาสิงห์ให้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น ดังที่อยู่ในรูปของบัวคว่ำแบบตั้งฉากขนาดใหญ่วัดปลายอนขึ้น ทำให้เป็นขาสิงห์แบบล้านช้างอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งเห็นคลี่คลายลงมาจากฐานบัวเข้าพรหมของพระธาตุศรีสองรัก เป็นต้นว่า พระธาตุวัดเทพพลประดิษฐาราม จังหวัดหนองคาย ประเทศไทย ทั้งองค์ทิศใต้ (ลายเส้นที่ 10) และองค์ทิศเหนือ จึงกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 22 แล้วสืบต่อเนื่องมาที่พระธาตุนาก นครเวียงจันทน์ สปป. ลาว (ภาพที่ 14) ด้วยเหตุผลที่ส่วนฐานของพระธาตุนากไม่ทำฐานบัวแล้ว จึงกำหนดอายุหลังลงมาจากฐานของพระธาตุวัดเทพพลฯ ระยะหนึ่ง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23

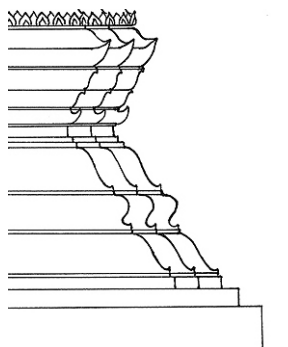
จากนั้นฐานบัวเข้าพรหมของเจดีย์ทรงปราสาทยอดกลุ่มนี้ ก็หันไปนิยมฐานบัวเข้าพรหมอย่างเจดีย์กลุ่มพระธาตุ

ภาพที่ 14. ฐานบัวเข้าพรหม พระธาตุนาก นครเวียงจันทน์
ที่มา : เชษฐ ด้งสัญชลี

ลายเส้นที่ 12. ฐานบัวเข้าพรหม
พระธาตุก่องข้าวน้อย จังหวัดยโสธร

ลายเส้นที่ 13. ฐานบัวเข้าพรหม พระธาตุอานนท์
จังหวัดยโสธร

ศรีสองรัก โดยเพิ่มรายละเอียดของลวดบัวคว่ำซ้อนบัวหงายซ้อน แต่ยังคงมีเค้าของเข้าพรหมแบบพระธาตุวัดเทพพลข จึงได้รูปทรงสันนิษฐานส่วนฐานของพระธาตุหนองสามหมื่น จังหวัดชัยภูมิ ประเทศไทย (ลายเส้นที่ 11) เป็นฐานบัวเข้าพรหมแบบขาสิงห์ อันเป็นงานช่วงหลังจากพระธาตุวัดเทพพลข ลงมา น่าจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 23

และในที่สุดเจดีย์ระยะหลังของกลุ่มนี้ ก็ใช้ฐานเข้าพรหมแบบขาสิงห์อย่างเจดีย์กลุ่มพระธาตุศรีสองรักโดยแท้ ได้แก่ พระธาตุก่องข้าวน้อย (ลายเส้นที่ 12) และพระธาตุอานนท์ (ลายเส้นที่ 13) จังหวัดยโสธร ประเทศไทย แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดเพิ่มเติมขึ้น อันทำให้กำหนดอายุหลังจากพระธาตุหนองสามหมื่นลงมา และด้วยเหตุที่พระธาตุอานนท์มีรูปแบบคลี่คลายไปจากพระธาตุก่องข้าวน้อย จึงกำหนดอายุพระธาตุก่องข้าวน้อยไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 24 ส่วนพระธาตุอานนท์น่าจะเป็นงานสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 24-25

บทสรุป

ฐานบัวเข้าพรหมแบบลูกแก้วสร้างสรรค์ขึ้นโดยฝีมือช่างพื้นเมืองล้านนา ปรากฏอย่างช้า ๆ ภายใต้อาณัติของ วัดพระธาตุลำปางหลวง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนที่จะส่งอิทธิพลขึ้นไปให้กับเจดีย์กลุ่มหนึ่งในเมือง เชียงแสน ขณะเดียวกันก็น่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้กับฐานของพระธาตุบังพวนองค์ เดิม ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ก่อนพระเจ้าไชยเชษฐาธิ ราชจะย้ายราชธานีลงมายังนครเวียงจันทน์ จึงกล่าวได้ว่าฐานบัวเข้าพรหมปรากฏใน เจดีย์ของศิลปะล้านช้างเป็นครั้งแรกที่พระธาตุบังพวนองค์เดิม

จากนั้นเมื่อวัฒนธรรมอยุธยาตอนกลางเข้ามายังดินแดนล้านช้าง ทำให้เกิด ฐานบัวเข้าพรหมรูปแบบแปลกใหม่ขึ้น และนับว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง อย่างแท้จริง เพราะถึงแม้ว่าเข้าพรหมมีลักษณะโดยรวมคล้ายกับขาสিংห์ของศิลปะ อยุธยา แต่ในรายละเอียดกลับเป็นขาสিংห์ในแบบฉบับของล้านช้างเอง โดยในระยะแรก มีการผสมผสานเข้ากับรากฐานของวัฒนธรรมล้านนา ดังปรากฏลูกแก้วรองรับด้วยลวด บัวคว่ำ อันถือเป็นเค้าโครงเข้าพรหมแบบขาสিংห์ที่ปรากฏขึ้นครั้งแรก ณ พระธาตุ ศรีสองรัก ต้นพุทธศตวรรษที่ 22

ต่อมามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เกิดความหลากหลายและคล้ายกับขาสিংห์ มากยิ่งขึ้น คือ การประดับลวดบัวคว่ำแบบตั้งฉากตวัดปลายอนขึ้น เป็นต้นว่า พระ ธาตุวัดเทพพลฯ ทั้งสององค์ ราวพุทธศตวรรษที่ 22 พระธาตุวัดนาภ ราวปลายพุทธ ศตวรรษที่ 22 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 พระธาตุหนองสามหมื่น ราวพุทธศตวรรษที่ 23 พระธาตุกองข้าวน้อย ราวพุทธศตวรรษที่ 24 และพระธาตุอานนท์ ราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 ที่ทำการศึกษาในครั้งนี้